

■ Eörsi István

Miért kell szeretni

Esterházy Pétert, hiszen nyilvánvalóan szeretni kell, nem azért, mert mindjárt ötvenéves, sokan voltak képesek már előtte is erre a bravúrra, köztük olyanok, akiket nem kell szeretni, bravúrnak azért nevezem ezt a teljesítményt, mert korunkban az embernek szakadatlanul túlélhetetlen botrányokat kell túlélnie, hogy elérje a kerek évfordulókat, míg ezeket a sorokat írom, x embert mérsárolnak le éppen valamiféle fennkölt törzsi, nemzeti vagy vallási eszmény oltárán, és x + y embert fenyeget közvetlenül éhhalál, miközben aranyszájú papok a születésszabályozás lélekelvesztő bűnéről prédikálnak nekik talpig hófehérben,

talán elsősorban azért kell szeretni őt, mert méltányos és figyelmes tud maradni ebben a méltánytalan és figyelmetlen világban, anélkül, hogy előzőleg elhülyítette volna vagy akár csak hülyének tettetné magát, két napon át olvastam *kék harisnyáját* és *kék harisát*, 1991-től 1996 tavaszáig papírra firkált és bővült publicisztikai munkáinak gyűjteményeit, melyek a dolog természeténél fogva hemzsegek az ítéletektől (ezt a szót használom, bár emlékezetem asztalfőjén trónolva azt súgja Déry Tibor, hogy „ítélet nincs”, ami szintén ítélet, csak éppen téves), mármost ezek közül nagyon sokra rábólintok (változatos hevedéssel), mások változékony amplitúdójú vállvonogatásra készítenek, megint mások pedig fejem horizontális mozgására (csóválástól csapdosásig), de bármilyen hevedésszerű és gyakoriságú kinetikus energiát csal is elő a haris harsogása (Petőfitől tudom, hogy e madár harsogva kommunikál!) említett testrészeimből, méltányossága többnyire méltányosságra készíti végletes megfogalmazásokért élő-haló szellememet vagy szerényebben „szellememet”, figyelmessége pedig figyelemre,

ez születésnapra cikk, rendelésre készül (bár örömmel), egyetlen mondatban szeretnék hódolni az általam megszólított személy mondat-megszállottságának, de ennek az egy mondatnak az enyémnek kell lennie (hiszen ezt a bejáratot tőlem kérték), ezért nem nélkülözheti a vitát, és ha már vita, ne ízléskérdések, kánonok, ne a *kék haris* múltat és jelent bámulatos következetességgel értelmező irodalompolitikai buzgólkodása, hanem az irodalom körül csapongjon, az irodalomnak, mondja, ha jól értem, a *kék nya*, se oka se célja, hacsak nem azoknak a feladatoknak a megoldása, amelyeket a nyelv – jelesül a szavak és kiváltképp a mondatok – rónak az íróra, az írói teljesítmény tehát elsősorban nyelvi teljesítmény – ha formálisan érvelnék ez ellen, megjegyezném, hogy nincs olyan bővöletes mondat, melynek szépségét lerontaná egy „nem”, ha kecsesen operálják bele élő szövetébe, és a mondatot e toldalék mégis tönkretethetné tartalmi, igenis tartalmi okokból, mondjuk azért, mert ellentmondana tapasztalatainknak vagy meggyőződésünknek, erre persze találhatok választ egy harmadik, szintén *kék*, mert *kék* borítójú könyvben, „én a valóságon mérem a mondatot, azaz nem azt figyelem, hogy a mondat jól írja-e le a valóságot, hanem hogy van-e a valóságnak olyan darabja, melyet a mondatom leír, azaz valóságos-e a mondatom”, a valóság tehát nem az ihletforrás funkcióját tölti be (hiszen ez maga a nyelv, számtalan megvalósulatlan lehetőségével), hanem kontroll-instancia, megörvendeztet persze, hogy legalább valamilyen szerephez jut, de amilyen megveszekedetten konzervatív lélek vagyok, fel nem foghatom, hogyan operálható le a szavakról az ihlet sodrában a jelentés (valóság), aztán ráébredek a mélyebb összefüggésre, ennek érzékeltetéséhez mélyebb lélegzetet veszek,

a mi l'art pour l'art-os (legfinomabb) irodalomértelmező tradícionk a létezés (Sein) birodalmába sorolja, ha egy nagy költő félreáll, és letörli az úri lócsiszár által ráfröccsentett sarat, egy másik nagy költő viszont a Legyen (Sollen) kategóriájába kerül, mihelyt nyilvánvaló érdekeivel dacolva nem fogja be pörös száját, hiszen aki nem fogja be, az csupa olyasmit követel, ha író, akkor irodalmi eszközökkel is, ami nincs, de aminek lennie *kéne*, tehát – mondjuk ki, pironkodva és a tényállást megengedhetetlenül leegyszerűsítve – politizál, mármint a félreállítás és a sárletörlés és a száj befogása éppúgy magatartási minta a politika szférájában, mint a „Nincs alkú” és a „Petőfi nem alkuszik”, a siralmas valósággal szemben támasztott követelményeink (felháborodásból fakadó vágyaink) éppúgy a valóság részei, mint a kabátunkra fröccsenő sárfolt, vagyis a *kékharisnyának* nincs igaza, amikor úgy véli, hogy „az irodalom természeténél fogva távol **áll**, távol *van a* sollenektől”, egyébiránt nem is következetes, amikor ezt mondja, hiszen a sollenek is ölhetnek tökéletes nyelvi formát, melyet lelkünkben gyökeredző valóságos létükkel utólag igazolhatnak, továbbá ha eleve kizárja a solleneket az irodalom birodalmából, akkor tartalmi feltételekkel közelít egy olyan képződményhez – az irodalomhoz –, melyhez szerinte csak nyelvi követelményekkel közelíthetünk,

summa summarum, az elmélet, mely szerint „Az írónak az írás a problémája. A szó, a mondat. ...más problémája nincs” kísérlet az irodalom és a valóság elválasztására, a Sein és a Sollen elválasztása, az utóbbi elutasítása pedig elárulja, hogy a valóság mely szeletét (a politikait és az ezzel érintkezőt) tekinti művészi szempontból irrelevánsnak, ami csak politikai állásfoglalásnak értékelhető, ahogy diktatúrában valamely tiltakozás aláírása és nem-aláírása egyaránt politikai döntés folyamánya,

azért is ámulatra méltó ez az esztétikai hadállás, mert a *kék haris(nya)* ízig-vérig *homo politicus*, ami szerencsére nem pusztán az esztétikai elmélet megfogalmazásakor szökik szembe, hanem teljes publicisztikájában, mondható persze, hogy a publicisztika nem művészet, de a stílus, az ízlés, az érzékenység számára egyszerűen nem léteznek műfaji határok, kiváltképpen ha művész műveli e műfajt, igenis az író figyeli a tolongást a damaszkuszi úton, ő gondolkodik alanyban és állítmányban, ő nem vesz vissza földet, ezek a hallatlanul tömör, konkrét és egyszersmind jelképes *bon mot*-k *írói* remeklések, de országos mizériánk nyelvi emlékművei is,

az író is ember meg a publicista is, és ezen az sem változtat, ha névazonosság esete forog fenn köztük, továbbá ha ugyanazon a napon születtek ugyanazoktól a szülőktől, az ember, aki fél évszázados fennállásához közeledik, undorodik a kádárista hazugságtól, melyet kommunista hazugságnak becéz (holott kádárék 1956 után úgy voltak kommunisták, ahogy ő földbirtokos), a híg ötvenhatozással szemben ötvenhat elárulását és elfelejtését tekinti az 1957 és 1989 között eltelt időszak nemzetképző erejének, és utálkozik a jobboldali atavizmus minden formájától, a horthyzással szemben bibózásokat és bartókolásokat remekel, érvényes válasszal szolgál az agybajos kérdésre, hogy ki a magyar, mondván, hogy ebben az országban a turistákon kívül mindenki az, és ezt a kétségbe vonhatatlan tény a mélymagyarok kirekesztő indulata, sőt a kirekesztettek önreflexiója sem másíthatja meg,

hohó, ebbe a csapdába nem sétálok be, a leghosszabb mondatban sem sikerülne elhelyeznem a hűség összes dokumentumát, mellyel az ünnepezt megajándékoz bennünket – bizony, elérkeztem legnagyobb meglepetésemre a hűséghez, ami mindenekelőtt a józan észhez fűzi, és ennek folyományaképpen valamiféle csak virtuálisan létező, de valóságos *tartást* (*Haltung*, Th. M.) biztosító demokratikus közmegegyezéshez, van tehát egy tejfölös szájú kortársunk, akinek koherens paraszti eszére és kifinomult erkölcsi ösztöneire mindig számíthatunk a

kádári nosztalgiák, a vérszerződéses hun-besenyő romantika, a szétszórt forrásvidékű hazugság földjén, a vér- (Örkény) és szar- (Petri) zivatarban, az ő istene éltesse őt sokáig ezért.

Reagálás:

Népszava, 2000.04.14. Valachi Anna: Köszöntő segédigéssel